

OILA MODELLARINING XUSUSIYATLARI

Ravshanova Sitoraxon Xaitali qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti
“sotsiologiya” yo‘nalishi 1-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11275946>

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilaning an’anaviy, zamonaviy va innovatsion modellari tahlil qilingan. Shuningdek, oiladagi yetakchilik muammosi, oila a’zolarining majburiyatlarini anglashi, bir-birlariga hurmat va o‘zaro yaxshi munosabatda bo‘lishi kabi xususiyatlari tadqiq qilingan va 3 oila turidan qaysi biri ko‘proq amalda ekanligi ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Oila, oila modellari, an’anaviy oila, zamonaviy oila, innovatsion oila, Abdulla Avloniy, “Turkiy Guliston yoxud axloq”.

CHARACTERISTICS OF FAMILY MODELS

Abstract. Traditional, modern and innovative models of the family are analyzed in this article. Also, characteristics such as the problem of leadership in the family, understanding of family members' obligations, respect for each other and good relations with each other were studied, and which of the 3 types of families is more practical was considered.

Key words: Family, family models, traditional family, modern family, innovative family, Abdulla Avloni, "Turkish Gulistan or ethics".

ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕМЕЙНЫХ МОДЕЛЕЙ

Аннотация. В статье анализируются традиционные, современные и инновационные модели семьи. Также были изучены такие характеристики, как проблема лидерства в семье, понимание обязанностей членов семьи, уважение друг к другу и хорошие отношения друг с другом, а также рассмотрен какой из 3-х типов семьи более практичный.

Ключевые слова: Семья, модели семьи, традиционная семья, современная семья, инновационная семья, Абдулла Авлони, «Турецкий Гулистан или этика».

Oila — nikoh yoki tug‘ishganlikka asoslangan kichik guruh. Uning a’zolari ro‘zg‘orining birligi, o‘zaro yordami va ma’naviy mas’uliyati bilan bir-biriga bog‘langan.

Oilaning eng muhim ijtimoiy vazifalari — inson zotini davom ettirishdan, bolalarni tarbiyalashdan, oila a’zolarining turmush sharoitini va bo‘sh vaqtini samarali uyushtirishdan iboratdir. Oilaviy munosabatlar nisbatan mustaqil hodisa sanalsa-da, jamiyatdagi mavjud ijtimoiy, iqtisodiy, mafkuraviy munosabatlar bilan belgilanadi va ular ta’sirida o‘zgarib boradi. Shunga muvofiq, har bir jamiyat o‘zgarib mos oila tipini, oilaviy munosabatlarni o‘rnatadi.[1]

Dunyo amaliyotiga nazar tashlansa, oila modeli uchta asosiy turga ajratiladi: an’anaviy, zamonaviy va innovatsion oila. Ushbu modellar parallel tarzda harakatda bo‘lishi mumkin, biroq yaqqol ifodalangan tarixiy ketma-ketlikka ega.

An’anaviy oila modelida erkaklar va ayollarning roli aniq taqsimlangan va birlashtirilgan bo‘ladi. Erkak- moliyaviy resurslar to‘plangan oila boshlig‘i va asosiy qarorlarni u qabul qiladi. Shu munosabat bilan oila ichidagi rollarning birlashtirilishi paydo bo‘ladi. Ayol erkakka bo‘ysunadi, u uy yumushlari va farzandlar tarbiyasi bilan shug‘ullanadi. Bolalar o‘z navbatida, ota-onalariga

bo'ysunadilar, har qanday oila a'zosining nufuzi uning jinsiga va yoshiga bog'liq. Oilaviy qadriyatlar "ota-onalar- bolalar" munosabati uchun asos hisoblanadi.

"Zamonaviy oila modeli"da esa, ayolning siyosiy-iqtisodiy va ijtimoiy maqomi oshishi oila ichidagi rollar va oila hayoti me'yorlarining o'zgarishiga olib keladi. Ota-ona professional karyerasini va oilaviy majburiyatlarini mutanosib ravishda (tengma-teng) olib boradi. Farzandlarga tadbirkorlik ko'nikmalari va mustaqil bo'lish fikri singdirib boriladi.

Innovatsion oila modeli esa, jamiyatni rivojlantirish istiqbollari, jahon iqtisodiyoti talablariga hamohangdir. Bu, bir tomondan asosiy madaniy qadriyatlar va munosabatlarning avlodlararo aylanishini, boshqa tomondan esa oila muammolarining alohida emas, balki global tarzda namoyon bo'lishiga e'tibor qaratiladigan, shuningdek, har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirish, innovatsion g'oyalarni yaratish va amalga oshirishga qodir bo'lgan yoshlar sonini oshirish mas'uliyatini nazarda tutadi.[2]

Yosh avlodni ota-bobolar va onalar o'g'itlari, turmush tarzi asosida oilaviy hayotga tayyorlash oliy ta'lim tizimi oldida turgan muhim va mas'uliyatli vazifalardan biri bo'lmog'i lozim. Har bir ota-ona o'z farzandini dunyodagi eng tolei baland, ma'rifatli va saodatli bo'lishini istaydi va bunga erishish yo'lida harakat qiladi. Bolaparvarlik xalqimizning qalbiga singib ketgan fazilatdir. Farzand Alloh tomonidan ato etilgan ulug' ne'mat bo'lishi bilan birga, u ota-onaga topshirilgan mas'uliyat hamda omonat hamdir. Bu borada ota-onalarning oilada farzand tarbiyasi va ma'naviy-axloqiy, ruhiy va jismoniy kamoloti uchun zarur bo'lgan ijobiy ota-onalik ko'nikmalarini o'zlashtirib borishi katta ahamiyatga ega.

Farzandlar oila mustahkamligini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Oilada ulg'ayadigan bolaning qanday inson bo'lib shakllanishi, eng avvalo ota-onaga bog'liq.

Tarbiya shaxsning ma'naviy va aqliy qiyofasini, qolaversa butun taqdirini belgilovchi omil. Oiladagi ma'naviy muhit, shaxslararo munosabatlar, bolaning tarbiyasida juda katta rol o'ynaydi. Ulug' mutafakkir Abdulla Avloniy "Turkiy Guliston yoxud axloq" kitobida "Alloh taollo insonlarni asl xilqatda iste'dod va qobiliyatli, yaxshi bilan yomonni, foyda bilan zararni, oq bilan qorani ajratadigan qilib yaratgan. Lekin insondagi bu qobiliyatni kamolga yetkazish tarbiya bilan bo'lur. Qush uyasida ko'rganini qilar", deydi.[3]

Farzandlarning xulqiga e'tibor berish juda zarur. Ota-onalar o'z farzandlariga ijobiy fazilatlarini oldindan ko'ra olishlari kerak. "Odamga bolalikdan singdirilgan odatlar yosh daraxt tanasiga o'yib yozilgan harflarga o'xshaydiki, ular daraxt bilan birga o'sadi, voyaga yetadi, daraxtning tarkibiy qismiga aylanib qoladi", deydi Viktor Gyugo. Ota-onalar qancha ko'p tanbeh bersalar, yomon axloq shuncha ko'p takrorlanadi. Ular ko'plab tanbeh olishganda bolalar o'zini yomon tutishi kerak bo'lgan yomon bola sifatida tushinishni boshlaydilar. Shunday tarzda ular o'z xulqlarini tuzatish uchun motivatsiyani his qilmaydilar. Ota-onalar bilishadiki, eng samarali yondashuv o'z bolalarining yaxshi sifatlarini tan olish va e'tirof etish hisoblanadi. Buni bajarish uchun barcha imkoniyatni ishga solishga to'g'ri keladi, shunda tezda farzandlarning xulqi yaxshilanadi.

Ijtimoiy-falsafiy asarlarda oila va oila munosabatlari bir qancha vektorlarda ko'rib chiqilgan. Xususan, Sharq allomalari Mahmud Zamaxshariy, Muhammad Sharif al Buxoriy, Nasriddin Burxoniddin Rabg'uziy, Rizouddin Ibn Faxruddin, Husayn Voiz Koshifiy, Alisher

Navoiy, buyuk jadidchi Abdurauf Fitrat va boshqalarning asarlarida oila masalalari bo'yicha ulkan meros qoldirilgan.[4]

Yurtimizda oila modellari bo'yicha sobiq "Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazi izlanish olib borgan bo'lib, hozirda u O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 10-iyundagi 367-son qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi huzuridagi "Mahalla va oila" ilmiy tadqiqot instituti sifatida faoliyat yuritmoqda. Sobiq markaz tomonidan 2018-yil o'tkazilgan tadqiqot natijasida oila modellari tasniflanib, ularning xususiyatlari, qadriyatlar va ularga nisbatan xalq fikri o'rganilib chiqilgan.[5]

An'anaviy, zamonaviy va innovatsion oila modellari O'zbekistonda parallel, biroq turli miqyoslarda ishlab turibdi. An'anaviy oila modeli ko'proq uchraydi. Yirik shaharlarda ta'lim olishga, sog'lom turmush tarziga va moddiy farovonlikka asoslangan zamonaviy oila modeli keng tarqalgan. Faqat oilalarning kichik qismigina innovatsion modelga kiradi. Bu oilalar yuqori ijodiy va ilmiy potensialga ega bo'lib, ularda oila a'zolarining nuqtai nazari o'z oilasining shaxsiy muammolariga emas, balki jamiyatning muammolariga qaratilgan. Bunda oilaviy qadriyatlar va oila an'analari "er va xotin" "ota-ona-farzandlar" munosabatlari uchun negiz bo'lib qoladi.

Oila modelining o'zgarishlari oilaviy qadriyatlar va oila-nikoh munosabatlari normalarining ham o'zgarishiga, xususan, ko'p avlodli oilalardan chekinishga, individualizm qadriyatlarining o'sishi va norasmiy ittifoqlarning (ro'yxatdan o'tkazilmagan "fuqarolik" nikohlari) tarqalishiga olib keladi. Bundan tashqari, turmush sharoitlarining o'zgarishlari (urbanizatsiya), ayollarning ijtimoiylashuvi ajrashishlar sonining o'sishi, yolg'iz onalarning ko'payishi va boshqa noxush oqibatlariga olib keladi. Bunday hodisalarning oqibatlari farzandlarga, er-xotinning o'ziga va umuman, jamiyatga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa shuki, O'zbekiston oilalarining ko'z o'ngida an'anaviy oila – bu o'zaro hurmat va hamjihatlik asosida qurilgan, oila boshlig'ining yuqori obro'si va yoshi kattalarni qadrlash hamda farzandlar haqida qayg'urish bilan tavsiflanadigan bir necha avlodli oiladir.

Oila barqarorligi yoshlarning aqliy rivojlanish, darajasiga ham bog'liq bo'ladi.

Zotan, har bir yigit-qizdan aqliy rivojlanish, tafakkur va intellektual qobiliyat, nikohga kirishning mohiyati va kelajakda o'z oilasi oldida mas'uliyatni his etishini ta'minlaydi. Bugungi kunda nazarimizda turli axborot manbalari orqali kirib kelayotgan yevropacha oilaviy hayot tarzi yoshlarga salbiy ta'sir ko'rsatmasdan qolmayapti. Shuning uchun ham yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlash muammosiga Respublikamizda mustaqillik yillarida ayniqsa bugungi kunda har tomonlama e'tibor kuchaytirilib, bunga oila bilan bir qatorda maktab, mahalla, o'quv yurtlari, jamoat tashkilotlari, har bir fuqaroning mas'ulligiga e'tibor qaratildi va oila muammosi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

REFERENCES

1. H.T.Husanova, G.G.Tagieva Oila va gender sotsiologiyasi. Darslik.-Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.-304.
2. N.Tolibov "Oila ijtimoiy-madaniy qadriyat sifatida (O'zbekiston va Janubiy Koreya misolida)" mavzuidagi 09.00.04 – Ijtimoiy falsafa Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi.

3. Abdulla Avloniy “Turkiy Guliston yoxud axloq” “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti,-2004
4. www.wikipedia.com
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. T., 2020 y